

A *Cerchneis vespertinus* (L.) fészkelése Réán.

Írta: BUDA ÁDÁM.

1903 május 28-án Réa vizmenti berkeiben járván, föltűnt egy pár *Cerchneis vespertinus*, mely vészkiáltását hallatva keringett egy égerfa tetején levő szarkafészkek fölött. Fél századot felölelő madártani tevékenységem alatt ugyan sohasé találtam itt fészkelő kékvéreséket, s különösnek is tűnt föl, hogy alföldiünknek ez a tipikus fészkelője itt üsse föl a tanyáját, de egész viselkedésük és az előrehaladott idény is arra mutatott, hogy kivételesen megtelepedtek itt.

Nagyon érdekelt a ritka eset s azért május 30-án újra kimentem a helyszínére, de ezúttal egy jó mászó gyereket is vittem magammal, hogy döntő bizonyítékokat, vagyis tojásokat szerezhessenek.

Mikor megkopogtattam a fészkes fát, kirepült belőle a hím kékvérese. Az égerfa alig volt 15 cm. vastag s 8 méter magasságig nem volt egyetlen ága sem, csak ezen fölül még 2 méternyire voltak vékony ágai, s éppen a legtetején a szarkafészkek. Némileg biztatni kellett a gyereket, a míg neki merészkedett.

A kékvéresék ezalatt igen nyugtalanok voltak, erős vészkiáltásokat hallattak, a melyre több pár jött segítségükre a szomszédból s oly veszedelmesen csapkodtak a mászó gyerek felé, hogy végre is lövéssel kellett őket elriasztanom.

Ebben a fészkekben négy tojás volt, a melyek méretei* a következők:

36.0 × 29.0, 37.8 × 29.0, 37.6 × 29.6, 37.0 × 29.8 mm.

Miután ennek a fészkeknek a kiszedésénél a vészkiáltásokra több kékvérese jelent meg, ebből azt következtettem, hogy több pár ütötte föl a tanyáját a környéken, s ezért tovább

* Az intézetnek beküldött összes tojásokról pontos tojásmérő segítségével CERVA FRIGYES úr vette a méreteket.

M. O. K.

Das Nisten von *Cerchneis vespertinus* (L.) in Réa.

VON ADAM V. BUDA.

Als ich am 28. Mai 1903 die sich den Wasserläufen entlang ziehenden Auwäldchen um Réa durchstreifte, fiel mir ein *Cerchneis vespertinus*-Paar auf, welches angstrufend über einem Elsterneste kreiste, welches sich auf dem Gipfel einer Erle befand. Während meiner ein halbes Jahrhundert umfassenden ornithologischen Thätigkeit fand ich zwar hier noch niemals nistende Rothfussfalken und erschien es mir auch ausserdem sonderbar, dass sich dieser typische Brutvogel der Tiefebene hier häuslich niederlasse, doch wies ihr ganzes Gebahren und auch die vorgerückte Jahreszeit darauf hin, dass sie sich diesmal ausnahmsweise angesiedelt haben mussten.

Der seltene Fall interessirte mich ausserordentlich und so begab ich mich am 30. Mai wieder an Ort und Stelle, nahm aber diesmal einen klettergeübten Burschen mit mir, um entscheidende Beweise, d. i. Eier zu erhalten.

Auf das Klopfen am Nestbaume flog ein Rothfussfalkmännchen vom Neste. Die Erle war kaum 15 cm. dick und war bis zu einer Höhe von 8 Metern gänzlich astlos, erst dann folgten weitere 2 Meter mit dünnen Ästchen und ganz auf dem Gipfel das Elsternest. Der Bursche musste erst etwas ermutigt werden, ehe er sich entschliessen konnte.

Die Rothfussfalken waren unterdessen sehr unruhig, liessen ihr durchdringendes Angstgeschrei ertönen, worauf noch einige Paare aus der Nachbarschaft erschienen und so ungestüm nach meinem Kletterburschen stieszen, dass sie schliesslich durch einen Schuss vertrieben werden mussten.

In diesem Neste befanden sich vier Eier mit folgenden Massen:*

Da bei dem Ausnehmen dieses Nestes auf den Angstruf mehrere Rothfussfalken erschienen, so schloss ich daraus, dass sich in der Umgebung mehrere Paare niedergelassen ha-

* Die dem Institute eingesandten Eier wurden sämtlich von Herrn FRIEDRICH CERVA mit einem genauen Messapparate gemessen.

U. O. C.

kutattam. Jún. 4-én egy az előbbenihez hasonló helyzetű szarkafészkekből a kopogtatásra egy nőstény kékvérese repült ki. Ebben a fészekben két tojás volt, a melyek méretei: $40\cdot0 \times 33\cdot0$ és $34\cdot5 \times 29\cdot5$ mm. Az egyik tehát valószínű óriás, míg a másik normálisan kicsiny.

Jún. 8-án újra találtam egy olyan szarkafészket, a melyből a kopogtatásra egy him kékvérese repült ki. Ebben három tojás volt már kotlott állapotban s csak egy maradt meg, melynek méretei: $36\cdot5 \times 28\cdot0$ mm.

Mind a három fészke a réai határban volt, de valószínű, hogy még vagy négy falu határában költöttek ebben az időben, a hol mindenütt hasonló égerfaberek voltak.

Említésre méltónak tartom még azt a körülményt, hogy csak azokat a szarkafészkeket foglalták el, a melyek a fák legtetejére, tehát a legbiztosabb helyekre voltak rakva, a sok alább levő szarkafészekben csak szarkatojásokat találtam.

A rákövetkező években már nem fészkeltek. Igazában nem is vártam őket, mert úgy is valami megmagyarázhatatlan véletlennek tulajdonítom, hogy ebben az egyetlen egy esetben is rászánták magukat arra, hogy itt fészkeljenek.

ben mussten und forschte daher weiter. Am 4. Juni flog nach dem Anklopfen aus einem ähnlich situirten Elsterneste ein Rothfussfalkweibchen heraus. Dieses Nest enthielt zwei Eier und betragen deren Masse $40\cdot0 \times 33\cdot0$ und $34\cdot5 \times 29\cdot5$ mm. Das eine ist daher ein wirklicher Riese, während das andere normal klein ist.

Am 8. Juni fand ich wiederum ein solches Elsternest, welches beim Anklopfen des Baumes von einem Rothfussfalkenmännchen verlassen wurde. In diesem Neste waren drei schon bebrütete Eier, von welchen mir nur ein Stück verblieb, dessen Masse $36\cdot5 \times 28\cdot0$ mm. betragen.

Alle drei Nester befanden sich auf dem Gebiete von Réa, doch scheint es mir wahrscheinlich, dass sie ausserdem noch in vier Gemeinden gebrütet haben, in welchen ähnliche Erlenauen vorhanden waren.

Erwähnungswerth finde ich noch den Umstand, dass nur jene Elsternester occupirt wurden, welche sich auf dem Gipfel der Erlen, also auf der sichersten Stelle befanden. In den vielen weiter unten angelegten Elsterhorsten fand ich immer nur die Eier der Elstern.

In den folgenden Jahren nisteten die Rothfussfalken hier nicht mehr. In Wirklichkeit erwartete ich dieselben auch gar nicht mehr, da ich es für einen unerklärlichen Zufall halte, dass sie sich entschlossen konnten, auch dieses einzige Mal hier zu brüten.

A magyar ornisz néhány új alakja.

Írta: CSÖRGEY TITUS.

— Két színes táblával. —

A tömösi szoros északi torkolatából, a brassó-megyei Türkös és Botfalu tájáról a déloroszországi madárfaunának egyszerre 3 fajával gazdagodott intézetünk gyűjteménye: a rövid-ujjú karvalylyal (*Astur brevipes* SEV.), mely teljesen új jelenség hazánkban, továbbá a Magyarországon csak egy esetben észlelt* kaukázusi ölyv (*Buteo menetriesi* BOGD.) 3 példányával. S végül megszereztük a rövid-ujjú pacsirtának (*Alauda brachydactyla* LEISL.) azt az eddig egyetlen hazai példányát, a melynek alapján CHERNEL ISTVÁN e fajt a magyar faunába bevezette.**

HAUSMANN ERNŐ-TŐL, kinek e néhány évnyi időközben lőtt 3 madárfaj 5 példányát köszönjük, a magyar ornisz további gyarapítását is remélhetjük. Első sorban azért, mert most már újabb adatok támogatják azt a föltevést, hogy egyes oroszországi madarak vonulási útjai részben Erdélyen vezetnek keresztül. Különösen a ragadozókra nézve áll ez, a melyeket ez okból Erdély területén kettős figyelemmel kell kísérniük.

I. *Astur brevipes*, SEV. Rövidujjú karvaly.

E faj legfeltünőbb ismertető jegye ez: a karom nélkül mért belső ujj az aránylag nagyon rövid középujj második ízének közepéig ér. Legközelebbi fészkelő helyei: Déloroszország és a Balkán félsziget. Az említett magyar példány 1904 aug. 22-én lővetett Türkösön. Fiatal nőstény: háta szürkésbarna: fehér hasi oldalán a fiatalkort jellemző cseppalakú barna foltok vannak, melyek csak a lágyék táján terjeszkednek harántosan. Méretei: szárnya 21'5, farka 15'5, csőre ivben 2'0, csüdje 4'5.

* MADARASZ GYULA: Magyarország madarai. 1903. p. 252—255.

** „Aquila“ 1903. p. 250.

Einige neue Vertreter der ungarischen Orniz.

VON TITUS CSÖRGEY.

— Mit zwei farbigen Tafeln. —

Aus dem nördlichen Theile des Tömöser Passes, aus der Gegend von Türkös und Botfalu (Comitat Brassó, Südostungarn), wurde die Sammlung unseres Institutes auf einmal durch drei Arten der südrussischen Fauna bereichert. Es sind dies: der Zwerghabicht (*Astur brevipes*, SEV.), welcher eine ganz neue Erscheinung in unserer Avifauna ist, dann der in Ungarn bisher nur in einem Falle* beobachtete kaukasische Bussard (*Buteo menetriesi*, BOGD.) in 3 Exemplaren und schliesslich das einzige ungarische Exemplar der kurzschigen Lerche (*Alauda brachydactyla* LEISL.), auf Grund dessen diese Art von STEPHAN V. CHERNEL in die ungarische Avifauna eingeführt wurde.**

VON ERNST HAUSMANN, dem wir diese binnen einigen Jahren in 5 Exemplaren erlegten 3 Vogelarten verdanken, können wir auch eine fernere Bereicherung der ungarischen Orniz erhoffen. In erster Linie deshalb, weil die Annahme, dass die Zugstrassen einiger russischer Zugvögel theilweise durch Erdély führen, jetzt auch schon durch neuere Daten gestützt wird. Dies gilt besonders für die Raubvögel, welche in Folge dessen in Erdély mit doppelter Aufmerksamkeit verfolgt werden müssen.

I. *Astur brevipes*, SEV. Zwerghabicht.

Das auffallendste Kennzeichen dieser Art ist: die Innenzehe ohne Krallen, reicht bis zur Mitte des zweiten Gliedes der verhältnissmässig sehr kurzen Mittelzehe. Die nächsten Brutstätten desselben sind Südrussland und die Balkanhalbinsel. Das erwähnte ungarische Exemplar wurde am 22. August 1904 in Türkös erlegt. Es ist ein junges Weibchen; der Rücken ist graubraun; auf der weissen Unterseite sind die für das Jugendkleid charakteristischen braunen Tropfflecken zu finden,

* DR. JULIUS V. MADARASZ: Magyarország Madarai 1903, pag. 252—255.

** „Aquila“ 1903, pag. 250.

középujja karom nélkül 2·8, felső ujja 1·4 cm. hosszú.

Biztosra vehető, hogy e szép kis karvaly nem először érinti hazánk területét s csak megfigyelőink csekély száma folytán került el eddig is figyelmünket.

II. *Buteo menetriesi*, BOGD., Kankázasi egerészölyv.

Faji jegyeit BOGDANOW leírása alapján röviden összefoglalva így adhatom: Termetében alig különbözik a köz. egerészölyvtől (*Buteo buteo* L.) [tehát jóval nagyobb, mint a *B. zimmermannae* EHMKE és a *B. desertorum* DAUD., de kisebb mint a *B. ferox* GMEL.]. Hátdala sötétbarna alapon oly szélesen rozsdavörössel szegve, hogy a rozsdavörös szín a háton csaknem alapszín terjedelmű. Világos rozsdavörös hasoldalának fekete szárú tollai élesen határolt vörösbarna hosszanti foltokat viselnek, melyek a has táján gyűrűlnek, de harántosan terjeszkednek. A gesztenyebarna gatyatollakon nincs harántszíj, csak fekete szárvonál. A fark alján halvány gesztenyeszínű hosszanti foltok. A nagy evezők feketebarnák. A farkok élénken rozsdavörös: a fehérszárú középső tollak hegyfelükön egyetlen széles és 2—4 töredékes és elmosódott feketebarna harántszalaggal; a szélső farktollak végig harántul sávozva és külső zászlójukon szürkésbarnával futtatva. A fark rozsdásfehér alsó lapján csak a széles hegyfelőli szalag tűnik kissé át. A csőr s a karom fekete, a viaszhártya, az íris s a láb sárga. Legjellemzőbb ismertető jegyét a *B. buteo*-val csaknem meg egyező méretei mellett farkának sajátos színezete adja.

Ámde ez utóbbi jegy csak a teljesen kifejlett madarat jellemzi. Milyenek e faj fiataljai

welche sich nur in den Weichen zu Querstreifen ausbreiten. Masse: Flügel 21·5, Schwanz 15·5. Schnabel in Bogen 2·0, Lauf 4·5, Mittelzehe ohne Krallen 2·8, Innenzehe 1·4 cm.

Es ist als sicher anzunehmen, dass dieser schöne kleine Habicht das Gebiet Ungarns nicht zum ersten Male berührte und der Beobachtung nur in Folge der geringen Anzahl unserer Beobachter bisher entgangen ist.

II. *Buteo menetriesi*, BOGD., Kaukasischer Mäusebussard.

Die Kennzeichen der Art sind nach BOGDANOW'S Beschreibung kurz zusammengefasst folgende: In der Grösse steht er dem gewöhnlichen Mäusebussard (*Buteo buteo* L.) kaum nach (deshalb bedeutend grösser als *B. zimmermannae* EHMKE und *B. desertorum* DAUD., jedoch kleiner als *B. ferox* GMEL.). Die Rückenseite ist auf dunkelbraunem Grunde so breit mit Rostbraun eingesäumt, dass die rostbraune Färbung auf dem Rücken fast die gleiche Ausdehnung erreicht wie die Grundfarbe. Die Unterseite ist hellroth oder gelblichrot mit schwarzgeschäfteten Federn und scharf begrenzten rostbraunen Längsflecken, welcher sich in der Bauchgegend vermindern, aber querstreifig ausbreiten. Auf den kastanienbraunen Federn der Hose sind keine Querstreifen, nur schwarze Schaftstriche. Auf den Unterschwanzdeckfedern sind blass kastanienförmige Längsflecken. Die grossen Schwungfedern sind schwarzbraun. Der Schwanz lebhaft roth; die weissgeschäfteten Mittelfedern desselben tragen auf ihrer Endhälfte eine breite schwarzbraune Querbinde, welche noch 2—4 gebrochene und verschwommene folgen; die äussersten Schwanzfedern sind ihrer ganzen Länge nach quergestreift und auf der Aussenfahne mit graubraunem Anfluge. Auf der rostweissen Unterseite des Schwanzes bricht nur die breite Querbinde am Schwanzende einigermaßen durch. Schnabel und Krallen sind schwarz, Wachshaut, Iris und Füsse gelb. Das am besten charakterisirende Kennzeichen ergibt ausser der dem *B. buteo* L. fast gleichkommenden Körpergrösse die eigenartige Schwanzfärbung.

Dieses letztere Kennzeichen ist jedoch nur für den ganz entwickelten Vogel bezeichnend.

♂ AD. TÜRKÖS

BUTEO MENETRIESI (?) BOGD.

♀ IUV. EOTFALU.

s mily fokozatokon érik el a tipikus farkszínezetet, arra nézve BOGDANOW, a ki e formának csak teljesen kifejlett példányait ismereti, nem ad felvilágosítást. De éppen ez utóbbi körülménynél fogva válik a türkösi magyar példányok egyike kiválóan becselessé, mert mint alább látjuk, a fejlődés menetét is sejteti velünk.

A feltűnően rozsdás színezetű türkösi ölyvek között HAUSZMANN ERNŐ jelzése szerint 1 öreg hím, 1 középkorú és 1 fiatal nőtény van. E három madár úgy színezete, mint plasztikai jegyei révén minden valószínűség szerint egy típusba tartozik. Közös jellegeik ezek: *az egerészölyvrénél alig kisebb termet, de aránylag nagyon rövid csüd (6.0—6.3 cm.), az egész tollazaton előmlő rozsdás szín s az egyszínű, vagy csakis finom hosszanti rajzolatú farkalja.*

E közös jegyek annyira elválasztják e három madarat a *B. buteo*-tól (L.), a *B. zimmermannae*-tól (EHMKE) s a *B. desertorum*-tól (DAUD), hogy ezekkel össze sem téveszthetők. Annál közelebb hozzák azonban a BOGDANOW-féle *B. menetriesi* típusokhoz, a melyek színezetével a mellékelt ábrán látható, rókavörös farkú öreg hím teljesen megegyezik. Vajjon plasztikai jegyei is teljesen egybevágna-e azokéval, azt egyelőre nem tudom, mert BOGDANOW fajleírásából, illetőleg annak SCHALOW H. németnyelvű ismertetéséből* hiányoznak a pontosabb méretekről s azok variálási fokáról szóló adatok. Tekintettel azonban arra, hogy az orosz madár-fauna eddig leírt alakjai között a *B. menetriesi*-in kívül egy sincs, a melyhez a türkösi öreg hím példány közelebb állna, e madarakat egyelőre csakis ehhez a formához sorolhatom. A két nőtényt pedig, noha farkának rajza és színe is eltér a BOGDANOW-adta *menetriesi* típustól, mégis ugyane forma még ki nem fejlett egyedének kell tartanom.

Wie die Jungen dieser Art aussehen, und durch welche Stufen diese die bezeichnende Schwanzfärbung erreichen, darüber gibt BOGDANOW, der nur gänzlich entwickelte Exemplare dieser Form beschreibt, keine Auskunft. Und gerade durch diesen Umstand beansprucht das eine ungarische Exemplar aus Türkös ein besonderes Interesse, weil dasselbe, wie weiter unten zu ersehen, uns auch auf den Entwicklungsgang schliessen lässt.

Unter den auffallend rostfärbigen Bussarden aus Türkös, befinden sich laut Notirung von ERNST HAUSMANN 1 altes Männchen, 1 Weibchen im mittleren Alter und ein junges Weibchen. Diese drei Vögel gehören sowohl durch ihre Färbung, als auch durch ihre plastischen Merkmale aller Wahrscheinlichkeit nach einem und demselben Typus an. Gemeinsame Merkmale derselben sind: dem Mäusebussard (*Buteo buteo* L.) kaum nachstehende Grösse, aber *verhältnissmässig sehr kurzer Tarsus* (6.0—6.3), das ganze Gefieder überziehende Rostfarbe, und einfärbige oder höchstens nur fein längsgestreifte Unterschwanzdecken.

Durch diese gemeinsamen Merkmale werden diese drei Vögel derart von *B. buteo* (L.), von *B. zimmermannae* EHMKE und von *B. desertorum* (DAUD.) getrennt, dass man sie mit letzteren nicht verwechseln kann. Umso mehr nähern sie sich aber dadurch den BOGDANOW'schen *B. menetriesi*-Typen, mit deren Färbung das hier abgebildete alte Männchen mit fuchsrother Schwanzfärbung vollkommen übereinstimmt. Ob sie sich auch in ihren plastischen Merkmalen so vollkommen gleichkommen, weiss ich vorläufig nicht, indem in der BOGDANOW'schen Artbeschreibung, resp. in der deutschen Besprechung* derselben von H. SCHALOW keine genaueren Masse und keine Angaben über Schwankungsgrad dieser vorhanden sind. In Anbetracht dessen jedoch, dass es unter den bisher beschriebenen Formen der russischen Avifauna nicht eine einzige gibt, welcher das alte Männchen von Türkös mehr gleichen würde, als *B. menetriesi*, kann dieser Vogel vorläufig dieser Form unterstellt werden. Die beiden Weibchen aber müssen, trotzdem dieselben in der Zeichnung und Färbung des Schwanzes vom BOGDANOW-

* Journal f. Ornith. 1880 p. 260—263.

* Journal f. Ornith. 1880, p. 260—263.

A farkok rajzolata ugyanis, a mint azt LORENZ már 1884-ben megjegyezte,* nem állandó e fajnál s az a gyér rajzolatú, rókavörös farkszínezet, a melyet BOGDANOW az első 4 példány alapján, mint legfőbb ismertető jegyet emlit, csak bizonyos magasabb korban jellemzi ezt az ölyvfajt. Erre vall a türkösi öreg hím farkának egyik, előbbi ruházatából visszamaradt és még sűrűn harántszávozott tolla is (II. színes tábla). Azt bizonyítja, hogy madarunk középső farktollai még legutóbbi vedlése előtt is abban a sűrűn harántszávozott stádiumban voltak, a melyet a II. színes tábla nőstény példányain láthatunk. E madár tehát csak utolsó vedlésével, még pedig hirtelen átmenettel érte el a BOGDANOW-féle menetriesi-typust.

A középkorú nőstény, melynek csak a farka színezetét mutatom be (II. tábla 2. ábra), hasonló rajzolatú, de még világosabb rozsdaszínű, mint az öreg hím, továbbá hasioldalán gyérebb és esaknem kizárólag hosszanti a fölrajzolat. E ♀ madár színezete nagyon emlékeztet a *Buteo ferox*-nak intézetünk gyűjteményében levő középkorú nőstényére, de még sokkal feltünőbbben hasonlít a m. Nemzeti Múzeum egyik, Marokkóból való *Buteo eirtensis*-éhez (♂ ad.), melytől csakis feltünően rövidebb esüdje különbözteti meg. A színfejlődés parallelizmusának érdekes példája ez.

Az öreg hímnel együtt ábrázolt fiatal nőstény még inkább eltér a BOGDANOW-tól leirt typusoktól, a mennyiben hátoldalán valamivel gyérebb a rozsdás szegés s barna gatyatollain még világos harántszávozok láthatók. Jellemző méreteiben azonban (a melyek élesen elkülönítik a *B. Zimmermannae*-től és *Desertorum*-tól) annyira egyezik a másik két brassói példánnyal s

sehen menetriesi-Typus abweichen, als noch nicht entwickelte Individuen eben derselben Form angesehen werden.

Die Zeichnung des Schwanzes ist nämlich bei dieser Art nicht constant, wie dies schon anno 1884 von LORENZ bemerkt wurde,* indem jene fuchsrothe Schwanzfärbung mit sammt der spärlichen Bänderung, was BOGDANOW auf Grund der ersten vier Exemplare als hauptsächlichsten Arthearakter angibt, diese Bussardart nur in einem gewissen Alter kennzeichnet. Für dies spricht auch eine aus dem vorigen Kleide zurückgebliebene, noch dicht quergebänderte Schwanzfeder des alten Männchens, welches sich in der Mauser befand. (II. Farbentafel.) Dieselbe ergibt den Beweis, dass sich die mittleren Schwanzfedern unseres Vogels vor der vorletzten Mauserung noch in demselben dichtgebänderten Zustande befanden, in welchem diejenigen des Weibchens auf der II. Farbentafel zu sehen sind. Dieser Vogel erreichte daher nur durch die letzte Mauser, und zwar mittels plötzlichen Überganges den BOGDANOW'schen menetriesi-Typus.

Das sich im mittleren Alter befindliche Weibchen, von welchem ich nur die Schwanzfärbung wiedergebe (II. Tafel, Fig. 2), ist ähnlich gezeichnet, aber noch heller rostfarbig, als das abgebildete alte Männchen, und ist auch die Fleckenzeichnung der Unterseite spärlicher und fast ausschliesslich der Länge nach gestreift. Die Färbung dieses Weibchens erinnert sehr an das sich in unserem Institute, ebenfalls im mittleren Alter befindliche Weibchen von *Buteo ferox*, noch mehr gleicht es aber einem aus Marokko stammenden *Buteo eirtensis* (ad. ♂)-Exemplare des National-Museums, von welchem es sich nur durch den auffallend kürzeren Tarsus unterscheidet. Es ist dies ein interessantes Beispiel des Parallelismus in der Färbungsentwicklung.

Das neben dem Männchen abgebildete junge Weibchen entfernt sich noch mehr von dem BOGDANOW'schen Typus, indem auf der Rückenseite die rostfarbenen Säume etwas schmaler sind und die braunen Federn der Hose noch helle Querbänder haben. Die bezeichnenden Masse (welche eine scharfe Unterscheidung von *Buteo zimmermannae* und *desertorum*

* Beiträge z. Ornith. Fauna Kaukas. 1887. p. 4.

* Beiträge z. Ornith. Fauna Kaukas. 1887 p. 4.

farkának rajzolata annyira megközelíti a közepkorú nőstényét, hogy minden valószínűség szerint velük közös formához tartozik, tehát a *B. menetriesi*-nek fiatal egyéne. A hátoldalnak a *B. desertorum*-ra is jellemző violaténye mind a három példánynál egyaránt észlelhető.

E szóban forgó három ölyv rendszertani helyzetének és összetartozóságának megvilágítására ezélszerűnek tartottam az alábbiakban néhány közeli forma méreteit is szembeállítani.

ergeben) stimmen aber so genau mit denen der beiden anderen Brassóer Exemplare und die Schwanzzeichnung nähert sich derart jener des sich im mittleren Alter befindlichen Weibchens, dass auch dieses Exemplar aller Wahrscheinlichkeit nach einer diesen gemeinsamen Form angehört, daher ein junges Individuum von *Buteo menetriesi* darstellt. Der für *Buteo desertorum* bezeichnende Violettschimmer der Rückenseite ist bei allen drei Exemplaren gleichmässig ersichtlich.

Zur Beleuchtung der systematischen Stellung und Zusammengehörigkeit der in Rede stehenden drei Bussard-Exemplare hielt ich es für zweckmässig, eine Zusammenstellung der Masse einiger nahestehenden Formen folgen zu lassen.

	Szárny hossza Flügel- länge	Farok hossza Schwanz- länge	Csőr iv- ben Culmen	Csüd Lauf	Közép- ujj Mittel- zehe	Karma iv- ben Kralle in Bogen
Buteo buteo (L.) ♂♀	38—43	22—24	3.5—3.9	6.5—7.5	4 4.2	2.0 2.5cm.

Buteo menetriesi BOGD. :

1. ♂ ad. Türkös 1904 apr. 22.	38.5	21.0	3.6	6.0	3.5	1.8
2. ♀ med. Türkös 1898 aug. . .	39.5	22.0	3.9	6.3	3.6	2.2
3. ♀ iuv. Botfalu 1903 decz. 17.	39.0	21.0	3.0	6.0	3.5	1.9

Buteo desertorum DAUD. :

1. ♂ Lenkoran	36.5	20.5	3.4	6.5	3.5	1.8
2. ♂ Sarepta	36.0	20.0	3.4	6.6	3.5	2.1
3. ♀ Sarepta	38.5	20.5	3.8	6.5	3.3	2.2

Buteo zimmermannae EHMKE. :

1. ♂ Gumbinnen 1893 jun. 5. . .	35.0	19.0	3.5	6.0	4.0	2.2
2. ♀ Sassupönen 1892	37.0	20.0	3.5	6.0	4.0	1.9
3. ? Székudvar 1900 febr. 21.	37.0	20.0	3.2	6.5	3.2	1.8

Ez a méret-egybevetés eléggé kiemeli a 3 botfalu-türkösi ölyv közös plasztikai jegyeit: a nagy termetet s aránylag rövid csüdöt a *B. desertorum* és *B. zimmermannae* kisebb termetével s aránylag hosszabb csüdjével szemben. Ez utóbbi két alakkal tehát, noha színezetre ezekhez elég közel állanak, már méreteiknél fogva sem téveszthetők össze. A velük nagyságban csaknem megegyező *B. buteo*-tól pedig az egész felületen uralkodó rozsdás szín is eléggé megkülönbözteti.

Diese Masstabelle hebt die gemeinsamen plastischen Kennzeichen der drei Bussarde aus Botfalu und Türkös genügend hervor: erhebliche Grösse und verhältnissmässig kurzer Tarsus der geringeren Grösse und dem verhältnissmässig längeren Tarsus von *Buteo desertorum* und *zimmermannae* gegenüber. Mit diesen zwei Formen können sie daher trotz nahestehender Färbung schon in Folge ihrer Masse nicht verwechselt werden. Von *Buteo buteo* aber, welchem sie an Grösse fast gleichkommen unterscheidet sie schon die am ganzen Körper vorherrschende Rostfarbe genügend.

DR. MADARÁSZ GYULA, a ki a *B. menetriesi*-t először ismerteti hazánk madarai között,* e faj két jegyére hívja föl a figyelmet. Egyik az, hogy a *B. menetriesi* középső farktollai jóval szélesebbek, mint a *B. zimmermannae*, *B. desertorum*, *B. cirtensis* és *B. buteo* farktollai. E jegy a türkös példányokat is jellemzi, kivált az öreg himet. De hozzátésem, hogy a *B. menetriesi farktollai a korral szélesednek* s a magyarországi egerészölvyek egyes erősen vörös példányainál is eléri ugyanazt a szélességi méretet.

A másik jegy abból áll, hogy a *B. menetriesi* fiatalabb, tehát még végig sűrűn harántszávozott farkú példányain a középső farktoll harántszávjai nem futnak ki a toll széléig. Mint a mellékelt színes tábla mutatja, e jegy is megtalálható a két fiatalabb *B. menetriesi*-n. De kérdés, kizárólag e formát jellemzi-e csupán? Megtaláltam ugyanis gyűjteményünk egyik erősen rozsdás farkú *B. buteo*-ján is, (♀ ad. Páros 1898 nov. 25) a melyet e jegy is közelebb hoz a *B. menetriesi*-hez.

Hazánk területén ugyanis, a közönséges egerészölvy keleti elterjedési határa közelében, e fajnak feltűnően vörhenyes színezetű példányai találhatók, melyek DR. MADARÁSZ GYULA szerint „mintegy átmenetet alkotnak a *B. buteo* LINNÉ s a *B. menetriesi* BOGD. között”. A M. O. K. gyűjteményében is van két ilyen ölv, melyek egyikének (♀ ad. Páros, Bács m. 1898 nov. 25) a hátán látható széles rozsdás szegésein kívül a farka is oly intenzív rozsdaszínű (rendkívül széles középső tollakkal, melyek harántszálagjai nem futnak ki mind a toll széléig) — hogy pl. kitépott középső farktollát magában véve alig lehetne a *B. menetriesi* fiatalabb példányának ugyanon való tollától megkülönböztetni. A ki ezeket a délmagyarországi egerészölvyeket látta,

* DR. MADARÁSZ GYULA: Magyarország madarai. Budapest 1899—1903. p. 252—255.

DR. JULIUS V. MADARÁSZ, der *Buteo menetriesi* zuerst als ungarischen Vogel bekannt machte* hob zwei Kennzeichen dieser Art hervor. Das erste ist auf die mittleren Schwanzfedern von *Buteo menetriesi* gegründet, welche immer breiter sind als diejenigen von *Buteo zimmermannae*, *B. desertorum*, *B. cirtensis* und *B. buteo*. Dieses Merkmal ist auch für die Exemplare von Türkös bezeichnend: besonders für das alte Männchen. Doch muss hinzugefügt werden, dass sich die Schwanzfedern von *Buteo menetriesi* erst mit zunehmendem Alter verbreitern, und dass einige stark rothgefärbte Mäusebussarde dasselbe Breitenmass erreichen.

Das zweite Kennzeichen ist darauf gegründet, dass bei jüngeren Exemplaren von *Buteo menetriesi*, deren Schwanz aber noch der ganzen Länge nach dicht quergebändert ist, die Querbänder der mittleren Schwanzfedern nicht bis an den Rand der Fahne reichen. Laut der beigegebenen farbigen Tafel ist dieses Kennzeichen auch bei den beiden jüngeren Exemplaren von *Buteo menetriesi* vorhanden. Es bleibt aber die Frage, ob dieses Merkmal ausschliesslich nur für diese Form bezeichnend ist? Ich fand dasselbe nämlich auch an einem sich in unserer Sammlung befindlichen Exemplare (ad. ♀, Páros, am 25. Nov. 1898) von *Buteo buteo* mit stark rostfarbenem Schwanz vor, welcher sich auch durch dieses Merkmal der *Buteo menetriesi* Form nähert.

In Ungarn nämlich, welches sich in der Nähe der östlichen Verbreitungsgrenze des gemeinen Mäusebussards befindet, kommen auffallend rothgefärbte Exemplare dieser Art vor, welche nach DR. JULIUS V. MADARÁSZ „sozusagen eine Übergangsform zwischen *Buteo buteo* L. und *Buteo menetriesi* BOGD. bilden”. In der Sammlung der U. O. C. befinden sich ebenfalls zwei solche Bussards. An einem derselben (ad. ♀, Páros, Com. Bács-Bodrogh, Südmagyar. 25. Nov. 1898) ist nebst den breiten rostfarbigen Säumen der Rückenfedern der Schwanz derart intensiv rostfarben (mit ausserordentlich breiten mittleren Federn, deren Querbänder nicht alle bis an den Rand der Fahne reichen), so dass man z. B. die herausgezogene mittlere Schwanzfeder allein kaum

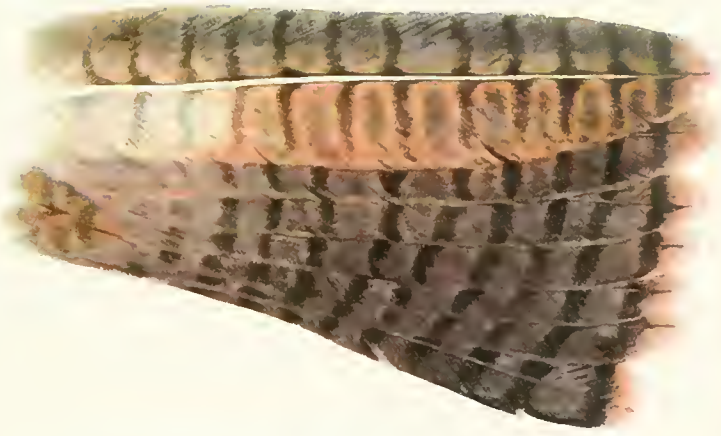
* DR. JULIUS V. MADARÁSZ: Magyarország madarai. Budapest, 1899—1903, pag. 252—255.

♂ AD. TÜRKÖS

♀ MED. TÜRKÖS

♀ IUV. BOTFALU

PINXIT, T. CSÖRGEY.

BUTEO MENETRIESI (?) BOGD.

könnyen hajlandó arra a föltevésre, hogy a *B. menetriesi* csakis a *B. buteo* alakkörébe osztható és a mi egerészölyvünket helyettesíti a Keleten.

Ez esetben pedig meglehet, hogy Közép-oroszország még mindig ismeretlen ölyvei e két formát kötik össze.

E föltevésemet a DR. MADARÁSZ GYULA ismertette első hazai *B. menetriesi*-példány is támogatja, a melyet tulajdonosa, ifj. CHOTEK REZSŐ GRÓF úr szívésségéből volt alkalmam megtekinteni. E madár természetben és farkának rajzolatában a magyarországi egerészölyvek rozsdásfarkú példányaival egyezik meg, csakhogy ezeknél jóval intenzívebben rozsdás: sötét pofatájával s torkával a *Buteo buteo* (L.) sötétebb fázisaira emlékeztet, csakhogy barna helyett itt is tüzes rozsdás alapszínt mutat; hasoldalának rajzolata a mellékelt színes táblán látható türkösi öreg ♂-ének felel meg, de még rozsdásabb az alapszíne és sötétebbek a foltjai is. E rendkívül érdekes példány közelebbi meghatározása azért sem lehetséges, mert fészkelőhelyét sem ismerjük.* Minthogy azonban az európai rozsdás ölyvek között mind-éddig a *Buteo menetriesi* az egyetlen, bár csak nagyon hézagosan ismert forma, a mely a mi egerészölyvünkkel nagyságban megegyezik, a további kutatásokig egyelőre ezt a futtaki madarat is csak a menetriesi-formához sorolhatjuk.

Az a kérdés is hátra volna még, hol keresünk a leírt három brassói ölyv fészkelő helyét? Mert éppen nem bizonyos, hogy e madarak a Kaukázus vidékéről kerültek hozzánk. Már az a körülmény is, hogy az ugyancsak a Kaukázus vidékén lakó *B. desertorum* még sohasem észleltetett hazánkban, mert bizonyára más utakon vonul délre, az Oroszországnak nyugatibb tájain is fészkelő *B. zimmermannae* ellenben már megkerült, valószínűvé teszi, hogy a *B. menetriesi* brassói példányai sem a Kau-

von der entsprechenden Feder jüngerer *Buteo menetriesi* unterscheiden könnte. Wer diese südungarischen Mäusebussarde gesehen hat, ist leicht zu der Annahme geneigt, dass *Buteo menetriesi* nur in den Formenkreis von *Buteo buteo* eingestellt werden kann und im Osten unseren Mäusebussard vertritt.

In diesem Falle ist es daher möglich, dass die noch immer unbekanntenen Bussarde aus Mittelrussland diese zwei Formen verbinden.

Diese Annahme wird auch durch das erste von DR. JULIUS V. MADARÁSZ bestimmte ungarische *Buteo menetriesi*-Exemplar unterstützt, welches ich durch die Freundlichkeit des Eigenthümers GRAFEN RUDOLF V. CHOTEK jun. besichtigen konnte. Dieser Vogel stimmt in Gestalt und Schwanzzeichnung mit den rostschwänzigen Exemplaren der ungarischen Mäusebussarde überein, nur ist derselbe bedeutend intensiver rostfärbig; das dunkle Gesicht und die dunkle Kehle erinnert an die dunkleren Phasen von *Buteo buteo* (L.), nur ist die Grundfarbe statt dunkel auch hier leuchtend rostfarben; die Zeichnung der Unterseite stimmt mit derjenigen des alten ♂ aus Türkös — auf der beigegebenen farbigen Tafel — überein, die Grundfarbe ist jedoch noch stärker rostfarben und sind auch die Flecken dunkler. Die nähere Bestimmung dieses ausserordentlich interessanten Exemplares ist auch schon deshalb unmöglich, weil das Brutgebiet desselben unbekannt ist.* Indem aber unter den europäischen rostfarbenen Bussarden bisher *Buteo menetriesi* die einzige, obzwar nur lückenhaft bekannte Form ist, welche in der Grösse unseren Mäusebussarden gleichkommt, so können wir auch dieses Exemplar aus Futtak vorläufig, bis die weitere Forschung entscheidet, nur der menetriesi-Form einreihen.

Es bleibt aber nun noch diese Frage vorhanden, wo das Brutgebiet der beschriebenen, aus Brassó stammenden drei Bussarde zu suchen ist? Denn es darf durchaus nicht als sicher angenommen werden, dass dieselben aus dem Kaukasusgebiete hierher gekommen sind. Schon der Umstand, dass *Buteo desertorum*, welcher ebenfalls das Gebiet des Kaukasus bewohnt, noch nie in Ungarn beobachtet worden ist, jedenfalls deshalb, weil derselbe auf anderem Wege nach Süden zieht

* Csak sejtethető, hogy Oroszországból érkezett.
Aquila XIII.

* Bloss vermuthlich aus Russland stammend.

kázusból, hanem Oroszországnak valamely nyugatibb vidékéről valók. E mellett szólnak azok a bár csak jelentéktelen eltérések is, a melyek a brassói ölyvek s az időközben Halleből (SCHLÜTER) érkezett három wladikawkasi *B. menetriesi* közt mutatkoznak. Ez utóbbiak hasoldalán ugyanis jóval intenzivebb a rozsdás alapszín, úgy hogy a barna rajzolat is valamivel elmosottabban jelentkezik rajtuk, mint a mi világosabb alapszínű brassói madarainkon. Ugyanaz a fázisbelikülönbség van közöttük, a mi az északnyugat-oroszországi, világosabb alapszínű és élesebben rajzolt *B. zimmermannae* és a délkelet-oroszországi, sötétebb alapszínű és elmosottabban rajzolt *B. desertorum* DAUD. között észlelhető.

Az Aquila jövő évi számában talán foglalkozhatom még e nagyon nehéz, de kétségkívül érdekes témával, mert kilátásom van arra, hogy a ragadozó-madarakban oly gazdag Erdély területéről nemsokára újabb rozsdás ölyvek kerülnek hozzánk.

Újabban a Nemzeti Múzeumba is érkezett egy *B. menetriesi* feliratú, feltűnően apró termetű, rozsdás ölyv (Kalina, Krassó, 1904 nov. 20), melyet azonban éppen kis termete miatt lehetetlen a menetriesi-formához sorolni. Méretei (szárnya 36.5, farka 20, csüdje 6.0, középujjja 3.6, ennek karma 1.8 cm.) a *B. zimmermannae* kistermetű ♀jének felelnek meg. Hasoldalának még csak hosszanti, de már a harántirányú terjeszkedés nyomait viselő vörösbarna foltjai, valamint erősen rozsdás farkának nagyszámú harántszalagjai és hátoldala rozsdás szegéseinek fehér hegyfoltjai mind fiatal korra vallanak. A hasoldal *élesen határolt* (tehát a *B. zimmermannae*-ra jellemző) foltjai megkülönböztetik az elmosott rajzolatú *B. desertorum* DAUD.-tól. E mellett azonban nem viseli az öreg *B. zimmermannae* farkaljának harántszalagjait sem, csak finom hosszanti foltokat. Mindazáltal, tekintve, hogy a *B. zimmermannae* fiatalkori (különösen első évi) ruházata még nem ismeretes s az EUMKE típusai egyikén, a vedlésben levő hímén, annak találjuk nyomát, hogy a hasoldal foltjainak

mind dass *Buteo zimmermannae*, welcher auch in westlicheren Gegenden Russlands brütet, schon vorgekommen ist, lässt es als wahrscheinlich erscheinen, dass auch die *Buteo menetriesi*-Exemplare aus Brassó nicht dem Kaukasus, sondern einem westlicheren Gebiete Russlands entstammen. Dafür sprechen auch die zwar unbedeutenden Abweichungen, welche zwischen den Exemplaren aus Brassó und drei *B. menetriesi*-Exemplaren aus Wladikawkas (Schlüter Halle) bestehen. Die Unterseite der letzten ist bedeutend intensiver rostfärbig, so dass auch die braune Färbung etwas verschwommener ist, als an den Exemplaren aus Brassó, welche eine hellere Grundfarbe haben. Es besteht zwischen denselben genau derselbe Phasenunterschied, welcher zwischen dem nordwestrussischen *Buteo zimmermannae* mit hellerer Grundfarbe und schärferer Zeichnung, und dem südostrussischen *Buteo desertorum* DAUD. mit dunklerer Grundfarbe und mehr verschwommener Zeichnung zu finden ist.

Im nächstfolgenden Bande der Aquila kann ich mich vielleicht wieder mit diesem zwar schwierigen, aber unbedingt interessanten Probleme befassen, da ich Aussicht habe, aus dem an Raubvögeln so reichen Gebiete von Erdély baldigst wieder rostfärbige Bussarde zu erhalten.

In neuerer Zeit kam auch in das ungarische Nationalmuseum ein als *Buteo menetriesi* bezeichneter rostfarbiger Bussard von auffallend geringer Grösse (Kalina, Comitatus Krassó, Südungarn, 20. Nov. 1904), welcher aber gerade in Folge der geringen Grösse unmöglich zur *menetriesi*-Form gehören kann. Die Maasse (Flügel 36.5, Schwanz 20, Lauf 6.0, Mittelzehe 3.6, die Krallen dieser 1.8 cm.) entsprechen denen eines kleinen ♀ von *Buteo zimmermannae*. Die rostbraunen Flecken der Unterseite, welche erst der Längenrichtung nach verlaufen, aber schon Spuren der Querausbreitung aufweisen, die zahlreichen Querbänder des stark rostfarbigen Schwanzes, sowie die weissen Endflecken der Rostsäume des Rückengefieders bezeugen sämtlich das jugendliche Alter. Die *scharf begrenzten Flecke* der Unterseite (bezeichnend für *Buteo zimmermannae*) unterscheiden denselben von dem verschwommen gezeichneten *Buteo desertorum* DAUD. Dabei fehlen aber die Querbänder der Unterschwanzdecken des alten *Buteo zimmermannae*; hier sind nur feine Längs-

harántos terjeszkedése a korról ér el egyre nagyobb fokot* — talán nem tévedek, a mikor ezt a kérdéses kalinai példányt a *B. zimmermannae* fiatal nőstényének tartom.

Azok számára, a kiknek nem áll rendelkezésükre a szükséges összehasonlító anyag, alábbiakban megkísérlem Európa eddig ismert ölyveinek főbb plasztikai jegyeik és elterjedésük alapján való osztályozását.

1. Kistermetű (a *B. buteo*-nál jóval kisebb) ölyvek aránylag hosszú esüddel:

- a) *B. zimmermannae* EHMKE, Keleteurópa északi fele.
- b) *B. desertorum* DAUD. Keleteurópa déli fele.

2. Középtermetű ölyvek, aránylag rövid esüddel:

- a) *B. buteo* (L.) Közép- és Nyugateurópa.
- b) *B. menetriesi* BOGD. Keleteurópa déli fele.

3. Feltűnően nagytermetű ölyv. aránylag is hosszú esüddel;

Buteo ferox GMEL. Európa délkeleti része.

Végül kedves kötelességemet teljesítem, a midőn DR. MADARÁSZ GYULÁ-nak az intézet nevében is őszinte köszönetet mondok azért a szíveségért, a melylyel a Magyar Nemzeti Múzeum *B. zimmermannae*, *desertorum* és *cirtensis* példányait rendelkezésemre bocsátotta. Köszönetet mondok továbbá ifj. GRÓF CHOTEK REZSŐ úrnak azért a szíves készségért, melylyel a birtokában lévő *B. menetriesi* megtekintésre beküldötte.

* Új-Naumann, V. p. 189.

flecken vorhanden. Trotzdem irre ich mich vielleicht nicht, wenn ich dieses fragliche Exemplar aus Kalina für ein junges Weibchen von *Buteo zimmermannae* halte, besonders in Anbetracht dessen, dass das Jugendkleid, (besonders das erstjährige) von *Buteo zimmermannae* noch unbekannt ist, und dass an einem Exemplare der EHMKE'schen Typen, am mausernden Männchen solche Spuren vorhanden sind, welche darauf hinweisen, dass die Fleckung der Unterseite mit zunehmendem Alter immer mehr in die Querstreifung übergeht.*

Für diejenigen, denen kein genügendes Vergleichsmateriale zur Verfügung steht, versuche ich im Folgenden eine Classification der bis jetzt bekannten europäischen Bussarde auf Grund der hauptsächlichsten plastischen Merkmale und der Verbreitung.

1. Bussarde von kleinerer Gestalt (bedeutend kleiner als *Buteo buteo*) mit verhältnissmässig langem Tarsus:

- a) *B. zimmermannae*, EHMKE, nördliche Hälfte von Osteuropa.
- b) *B. desertorum*, DAUD., südliche Hälfte von Osteuropa.

2. Bussarde von mittlerer Grösse, mit verhältnissmässig kurzem Tarsus:

- a) *Buteo buteo* (L.), Mittel- und Westeuropa.
- b) *B. menetriesi*, BOGD., südliche Hälfte von Osteuropa.

3. Auffallend grosse Bussarde, mit auch verhältnissmässig langem Tarsus:

Buteo ferox, GMEL., südöstliches Europa.

Zum Schlusse erfülle ich eine angenehme Pflicht, indem ich DR. JULIUS V. MADARÁSZ auch im Namen des Institutes aufrichtigen Dank sage für die freundliche Überlassung der *B. zimmermannae*-, *desertorum*- und *cirtensis*-Exemplare des National-Museums. Weiters danke ich Herrn GRAFEN RUDOLF V. CHOTEK juu. für das freundliche Übersenden behufs Besichtigung seines *B. menetriesi*-Exemplares.

* Der Neue Naumann, V. p. 189.